

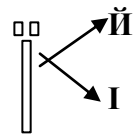
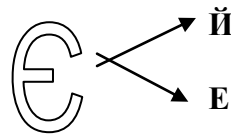
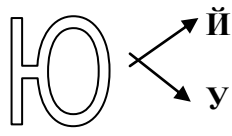
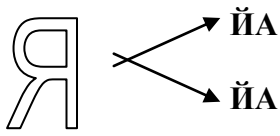
Звуки і букви

Російська мова

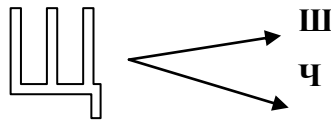
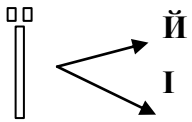
Українська мова

И	–	І
Ы	–	И
Э	–	Е
Е	–	Є
–	–	ї
Ъ	–	– (апостроф ’)
Ь	–	Ь
ЙО	–	ЙО
Ё		ЙО
		ЬО

Йотовані звуки

ЗАВЖДИ ДВА ЗВУКИ

їжак – [йїжак]

4б. – 5 зв.

їжа – [йїжа]

стоїть – [стойїт]

щука – [шчука]

щипці – [шщипці]

щур – [шщур]

щавель – [шщавел]

Я, Ю, Є → 2 ЗВУКИ

- 1) на початку слова – яма, юрта, еноу
йу   йе   йа
✓   ✓   ✓
- 2) після голосного – мрія, миє, співає
   йе   йе   йа
   ✓   ✓   ✓
- 3) після апострофа – пір'я, п'є, б'ють
   йа   йе   йу
   ✓   ✓   ✓

Я, Ю, Є → 1 ЗВУК

- 1) після приголосного (пом'якшеного)

пісн^я – [пісн'а]

земл^я – [земл'а]

Пом'якшення приголосних

Ь, Я, Ю, Є, І

земля

літо

люди

тюлень

тримає

після голосного

Є

смієшся

одягаєшся

стояти

а, о, у, е, и, і

Вживання м'якого знака

1. д, т, з, ц, с, л, н, дз

де ти з'їв ці свіжі лини Дзеню.

полин^ьмо, глян^ьмо, візьми, різьбяр

жолуд^ь, гіст^ь, маз^ь, кінєц^ь, лос^ь, сіл^ь, шпил^ька, нен^ька, дз^ьоб, щавел^ь,

тас^ьма, кал^ька.

2. -с^ьк-, -ц^ьк-, -з^ьк-

україн^ьський

київ^ьський

росій^ьський

черкас^ьський

ткац^ький

козац^ький

праз^ький

волз^ький

3. ться   ~~ця~~   ~~тя~~

одягає^{ть}ся, розчісує^{ть}ся,

вмиває^{ть}ся, співає^{ть}ся

4. **ЬО**

дз^ьоб, л^ьон, с^ьомий, тр^ьох, л^ьотчик, т^ьохкати, п'ят^ьох

5. **ЛЬ**   якщо далі йде м'який приголосний
↓
умова

сіл^ьський, пол^ьці, гуцул^ьський, генерал^ьський, учитель^ьський, ідал^ьня

6. **НЬК**   → **НЬЦ**
                  → **НЬЧ**

нен^ька   → нен^ьці
                  → нен^ьчин
дон^ька   → дон^ьці
                  → дон^ьчин

ЛЬК   → **ЛЬЦ**
                  → **ЛЬЧ**

Гал^ька   → Гал^ьчин
                  → Гал^ьці
кал^ька   → кал^ьці
                  → кал^ьчин

М'який знак не пишемо

~~Ь~~

1. б, п, в, м, ф → ~~Ь~~

любов, голуб, сім, короп, дим, ставте

2. ж, ч, ш, щ → ~~Ь~~

подорож, ніч, товариш, скажи, пишеш, плац, ріж, турбуєшся

3. г, к, х → ~~Ь~~

ріг, мак, мох

4. р → ~~Ь~~

календар, кобзар, гіркий, слюсар, тесляр, буквар

виняток: **Горький**

5. після Н перед ж, ч, ш, щ → ~~Ь~~

кінчик, промінчик, промінчик, гребінчик, тонший, менший, інженер,
інший, барабанщик

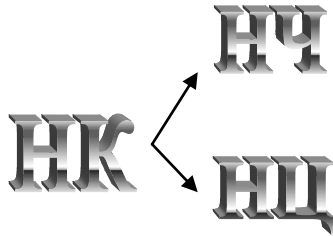
6.

лщ   лч   ~~Ь~~
лж

спілка → спілці
          → спілчин

рибаллка → рибаллці
          → рибаллчин

7.

~~Ь~~

матінка → матінці
                  → матінчин

Меланка → Меланці
                  → Меланчин

8. у буквосполученні — **НСЬК** після **Н** → **Ь**

оболонНСЬКий

уманНСЬКий

українНСЬКий

селянНСЬКий

9. в українських іменах

ОмельЬян

10. ~~Ь~~ у іншомовних словах, коли **Я, Ю** позначаю [a] [y] і

пом'якшення попереднього приголосного:

дюна, ілюзія, малярія, нюанс, маляр

11. **ЗАПАМ'ЯТАЙ:**

різкий, ковзкий, дерзкий, боязкий, в'язкий, жаский, плоский, плаский

Апостроф

вимова, тверда, роздільна

1. після Б, П, В, М, Ф перед Я, Ю, Є, Ї

п'ять, б'ється, бездощів'я, м'ясо, м'ята, сім'я, міжбрів'я

2. після Р твердого

кар'єр, бар'єр, пір'я, подвір'я, ганчір'я, підгір'я, матір'ю, міжгір'я, сузір'я

3. після префіксів та першої частини складних слів, які закінчуються на приголосний

між'ярусний, трьох'ярусний, перед'ювілейний, об'ява, роз'яснення, під'їзд, пів'яблука, пів'їдальні, пів'ящика, дит'ясла

4. після К перед Я

Лук'ян, Лук'янова, Лук'яненка, Лук'янівка

5. у словах іншомовного походження після б, п, в, м, ф, ж, ч, ш, г, к, х, р:

кон'юнктивіт, комп'ютер, ін'єкція, миш'як, Ж'єн, бар'єр, Б'юкене, Фур'є, к'янті, інтерв'ю

6. після префіксів, що закінчуються на приголосний:

ад'ютант, ад'юнкт, суб'єкт

~~Апостроф~~

1. після Р м'якого

ряска, рядно, рябий, звірячий, буря, буряк, буря, бурячиння, гарячий

2. після б, п, в, м, ф перед я, ю, є, ї (якщо перед складом немає Р, голосного)

тьм'яний

моркв'яний

медв'яний

духм'яний

мавп'ячий

рутв'яний

різдв'яний

цв'ях

різьб'яр

торф'яний

черв'як

верф'ю

жираф'ячий

кам'яний

арф'я

сурм'яний

арф'яр

серм'яга

У іншомовних словах:

Апостроф

бар'єр

комп'ютер

Руж'є

Х'юстон

Г'ята

ад'ютант

ін'єкція

кон'юктивіт

кон'юнктура

інтерв'ю

п'єдестал

Ж'єн (ріка)

миш'як

курйозний

серйозний

фотозйомка

~~Апостроф~~

бюро

бязь

пюре

кювет

бювет

рюкзак

манікюр

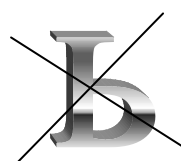
бюст

пюпітри

гравюра

нюанс

йоржик

Тетяна

Наталя

Омелян

Касян

Севастян

українські

імена

М'який знак

браконьєр

Марсельєза

мільйон

батальйон

медальйон

каньйон

порт'єра

рельєф

монтаньяр

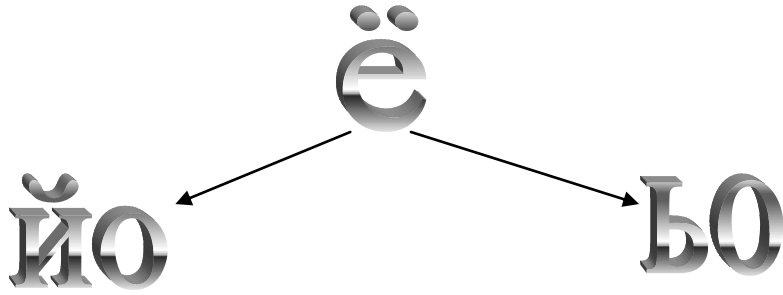
асфальт

шагрень, Сьєрра

пномпенський

(Пномпень)

Буквостолучення ЁО, ЙО

вимова тверда, роздільна

йорж

підйом

Йосип

його

майор

район

серйозний

вимова м'яка, плавна

льон

сьомий

льотчик

Льоня

трьох

дзьоб

сьогодні

ЗАПАМ'ЯТАЙ

батальйон, мільйон, бульйон, каньйон

Чергування голосних [o] – [a]

перемогти – перемагати

вклонитися – кланятися

загонити – заганяти

котити – катати

могти – змагатися

зломити – зламати

схопити – хапати

скочити – підскакувати

кряїти – кряїти

В корені **а**, коли далі іде наголошений склад із **а**, **я**.

РОЗРІЗНЯЙ:

И

дитина

висить

сидить

злипатися

сидять

і

діти

вішати

сідати

ліпити

сідати

це не є чергування

Чергування голосних [o] – [y]

Звук [o] перед складом з [y] вимовляється уподібно до [y], але

пишемо → [o]:

ГОЛУБ

ГОЛУБКА

ЗОЗУЛЬКА

РОЗУМ

КОЖУХ

КОЖУШОК

порушення

Чергування голосних [i] – [й]

він іде

вона йде

сніг і вітер

село й люди

Чергування голосних [e] – [i]

брехати – набріхувати
гребти – заґрібати
пекти – випікати
застебнути – застібати
берегти – зберігати
защепнути – защіпати
втекти – витікати
плести – заплітати
почепити – чіпляти
обтесати – обтісувати

Чергування голосних [e] – [и]

У дієсловах **е**, що стоїть перед **р**, **л** чергується з **и**

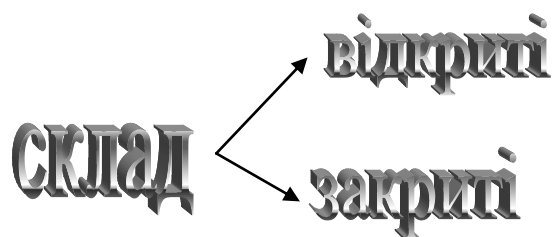
одноразова дія

беру
перу
терти
дерти
жерти
вмерти
стерти
простерти

багаторазова дія

вибира́ти
випира́ти
вिति́рати
видира́ти
пожира́ти
вмира́ти
стира́ти
прости́рати

Чергування голосних [o, e – i]

поп*і*л – поп*е*лу

вед*і*дь – вед*е*дя

ле*б*дь – ле*б*е*д*я

кор*і*нь – кор*е*ня

|сх*і*д| – |сх*о*ду

г*о*ра – г*і*р|

|ч*і*п| – ч*о*па

|б*і*р| – б*о*ру

роз*і*ш| – роз*о*ші

|д*і*м| – |д*о*му

|гв*і*р| – |гв*о*ру

с*і*м – с*е*ми

с*і*л – с*е*ло

н*і*ч – н*о*чі

в*і*льний – в*о*ля

к*і*нь – к*о*ня

г*і*рник – г*о*ра

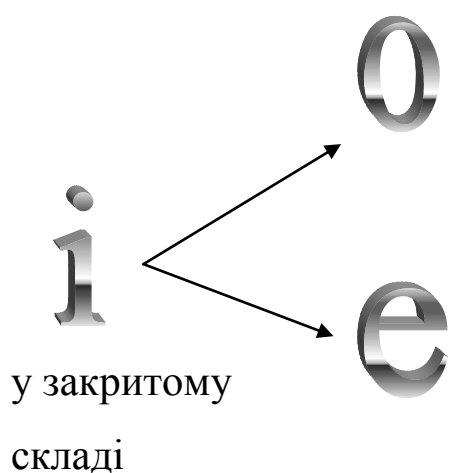
ч*і*льний – ч*о*ло

рем*і*нь – рем*е*ня

оч*і*кувати – ч*е*кати

крем*і*нь – крем*е*ня

греб*і*нь – греб*е*ня

Чергування голосних [o] – [e] після ж, ч, ш, й

копійка – копієчка

лійка – лієчка

ПІСЛЯ

Ж, Ч, Ш

[o], коли далі йде склад з твердим

приголосним

пшоно, жонатий, вечора, шостий

[e], коли далі йде м'який приголосний

вечеря, кучері

коли далі йде склад з **Е**

шестеро, черешня, черепаха

[o] на слух!

[e] на слух!

пшениця, чотири

далі йде склад з **И**

Написання слів з ненаголошеним

а

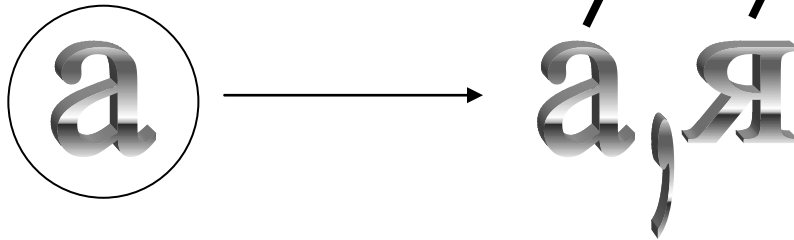
гаря́чий

бага́тство

кача́н

бага́ч

хазя́їн

після кореня іде склад з наголошеним **а, я**

гарячий

гарячковий

гаразд

калач

качан

кажан

хазяїн

халява

Після Г, К, Х → а

Виняток: гончар

козак

[о]

запам'ятай

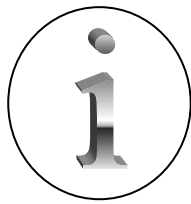
крохмаль, кропива,

колипи, козак, лопата,

поганий, корявий, ропа,

солдат, товар, монастир

в іншомовних словах

1. на початку слова:

інститут, ідея, інерція, ізоляція, інтерес, інтерв'ю, ірраціональний

2. перед голосним та *Й*:

радіо, радіація, ажіотаж, тріумф, асоціація, стаціонар, станція, радій

3. в кінці невідмінюваних слів:

поні, журі, жалюзі, колібри, таксі, шасі, попури, конфетті

4. в кінці невідмінюваних слів на позначення географічних назв та прізвищ:

Сочі, Капрі, Гельсінкі, Леонардо да Вінчі

5. після букв, що не входять до “дев'ятки” приголосних:

бісквіт, хірург, теніс, ліміт, вітамін, гігієна, нігілізм, адміністрація

Ж, Ч, Ш

Г, К, Х

И

і

Завжди

жити

шити

хитрий

читати

килим

гибнути

коли є чергування

[і] – [о], [і] – [е]

ж**і**нка – ж**о**на

г**і**рка – г**о**ра

ш**і**сть – ш**е**сти

ч**і**п – ч**о**па

щ**і**тка – щ**е**тина

розк**і**ш – розк**о**ші

Ита І в словах іншомовного походження

И

1. після “дев’яти приголосних”:

Д, Т, З, С, Ц, Ж, Ч, Ш, Р —→ И

кризисний, стиль, цирк, режим, директор, система, шифер, речитатив

2. як виняток:

а) у давно запозичених словах:

бинт, вимпел, графин, миля, кипарис, кит, скипидар, спирт

б) у словах запозичених зі східних мов:

башкир, калмик, кизил, кинджал, кисет, кишлак

3. у деяких церковних словах:

диякон, єпископ, митрополит, митра, християнство, мирт

4. географічних назвах, після р, д, т перед приголосним (крім й)

Великобританія, Крит, Мадрид, Кордильери, Тибет, Аргентина,
Ватикан

5. у кінцевих сполученнях -ида, -ика:

Антарктида, Колхида, Америка, Мексика, Корсика

6. а також у назвах : Єгипет, Вифлеєм, Єрусалим, Сирія, Сицилія, Пакистан, Китай, Бразилія

7. в основах власних іншомовних назв після шиплячих та ц перед наступним приголосним:

Чингісхан, Цицерон, Чикаго, Вірджинія

Ненаголошені **Е, И**

1. перевіряємо наголосом:

весло́ – весла

сте́пи – степ

веселий – весело

зима́ – зими

ко́лесо – колеса

ставимо **Е** та **И**
під наголос

2. випадна буква завжди **Е**

учень – учня

хлопець – хлопця

кисень – кисню

3. - ере - , - еле -

черешня, черевик, черемха, черепаха, очерет, ожеледь

4. - ри - , - ли - → **И**

крик, тривога, глибоко, глитати, кришити,

Чергування приголосних

вухо – вушко – у вусі

рука – ручка – на руці

нога – ніжка – на нозі

{ **Х** → **Ш** → **С**
К → **Ч** → **Ц**
Г → **Ж** → **З**

герлига

герлидженька

герлидзі

луг → лужок → у лузі

друг → дружок → друзі

муха → мушка → мусі

горох → горошок → у горосі

рік → річний → у році

щока → щічка → на щоці

Чергування приголосних у дієсловах

водити – воджу
ходити – ходжу
твердити – тверджу
садити – саджу

Д = ДЖ

носити – носшу
гасити – гасшу
писати – пишшу

крутити – кручу
хотіти – хотчу
плакати – плачу

мастити – мащу
свистіти – свистщу
мостити – мощу
виростити – виростщу
спустити – спустщу

[СТ = Щ | ШЧ |]

казати – кажу
мазати – мажу

їздити – їжджу

закрутити – закручу → **Т – Ч**

Зміна приголосних

1. Г, Ж, З + [^]-СЬК- → [^]-ЗЬК-

Прага → празький

француз → французький

2. К, Ч, Ц + [^]-СЬК- → [^]-ЦЬК-

козак → козацький

ткач → ткацький

хижак → хижацький

ВИНЯТОК: Мекка → Меккський

тюрк → тюркський

3. Х, Ш, С + [^]-СЬК- → [^]-СЬК-

товариш → товариський

птаx → птаський

баски → баскський

казах → казахський

Ла-Манш → Ла-Маншський

Г, Ж, З + [^]-СТВ- → [^]-ЗТВ-

боягуз → боягузтво

убогий → убозтво

К, Ч, Ц + - $\widehat{\text{СТВ}}$ - $\rightarrow$ - $\widehat{\text{ЦТВ}}$ - (о)

ткач $\rightarrow$ ткацтво

козак $\rightarrow$ козацтво

кравець $\rightarrow$ кравецтво

хижак $\rightarrow$ хижацтво

Х, Ш, С + - $\widehat{\text{СТВ}}$ - $\rightarrow$ - $\widehat{\text{СТВ}}$ (о)

птах $\rightarrow$ птаство

товариш $\rightarrow$ товариство

4. Г, Ж, З + $\widehat{\text{Ш}}$ $\rightarrow$ $\textcircled{\text{ЖЧ}}$

дужий $\rightarrow$ дужчий

низький $\rightarrow$ нижчий, нижче

вузький $\rightarrow$ вужчий

близький $\rightarrow$ ближчий

дорогий $\rightarrow$ дорожчий

5. К, Ц перед суфіксом - $\widehat{\text{Н}}$ - чергується з **Ч, і записуємо **ЧН****

вік $\rightarrow$ вічний к - ч + н

молоко $\rightarrow$ молочний к - ч + н

серце $\rightarrow$ сердечний ц - ч + н

6. прикметник → іменник

ЦЬК + ИН → ЧЧ

Донецький → Донеччина

Вінницький → Вінниччина

Дрогобицький → Дрогобиччина

7. СЬК + ИН → Щ [ШЧ]

Сумський → Сумщина

Черкаський → Черкасщина

Київський → Київщина

8. СК → Щ

віск → вощаний

плосский → площщина

піски → піщаний

Спрощення у групах приголосних

3 приголосних підряд → спрощуються на 2

радість – радісний

~~стн~~ → сн

честь – чесний

~~стн~~ → сн

щастя – щасливий

~~стл~~ → сл

тиждень – тижневий

~~жн~~ → жн

проїзд – проїзний

здн → зн

Д, Т → випадні

зап'ястний

шістнадцять

хвастнути

кістлявий

пестливий

хвастливий

хворостця

Іншомовні слова

контрастний

баластний

компостний

форпостний

Спрощення у групах приголосних

Розрізняй і запам'ятай:

гігантський

студентський

людський

братський

студентство

людство

братство

агентство

реформаторство

збіг приголосних

на межі кореня

і суфікса

Уподібнення приголосних

1. оглушення дзвінких приголосних глухими:

казка – [каска] → казочка

нігті – [ніхті] → ніготь

кігті – [кіхті] → кіготь

бризки → бризочки

2. одзвінчення глухих перед дзвінкими:

[прозьба] → просити → просьба

молотьба → [молодьба] → молоттити

боротьба – боротися

лічба – лічити

Великдень – великий день

повсякдень – по всякий

осьде, аякже, отже, якби

Подовження приголосних

Подовжуються → м'які, зубні і шиплячі

1. у іменниках середнього роду на **Я**

гілля – [гіл'а]

знання – [занан'а]

життя – [жит'а]

2. у іменниках III відміни, жіночого роду, в орудному відмінку:

піч → піччю

подорож → подорожжю

осінь → осінню

3. у дієсловах на - ЛЛЄ, - ЛЛЮ:

наллю, наллє, переллю

4. а) у іменниках спільного роду:

суддя

б) чоловічого роду

Ілля

в) жіночого роду

стаття, рілля

г) прислівниках   спросоння, попідвіконню, зрання, навмання

Подовження приголосних не буває

Гра “Третій приголосний зайвий”

1. у іменниках середнього роду на **Я**, що є назвами діток:

порося, дитя, теля, щеня

2. у іменниках III відміни, жіночого роду в орудному відмінку,

якщо вкінці 2 різні приголосні:

честь

честю

радість

радістю

3. запам'ятай:

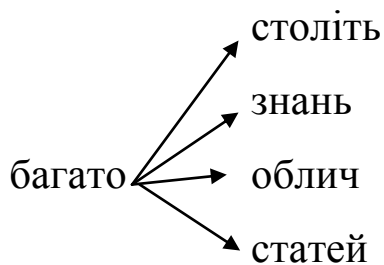
листя

передмістя

зап'ястя

тертя

4. у множині деяких слів:

Подвоєння приголосних

1. збіг на межі префікса + кореня

іррациональний

оббілити

роззброєння

оббігти

півввіку

безззубий

безззвучний

ззаду

відддзеркалює

відддати

переддень

півввідра

півввікна

віддділити

2. збіг на межі корінь + суфікс

сонний

денний

годинник

туманнний

кінний

коринний

3.

старовинний

глибинний

бездоганний

нездоланний

незліченний

- анн - , - янн -

- инн - , - енн -

наголошені завжди **нн**

4. запам'ятай:

бовваніти

ляний

ссати

ляний

юннат

бовван

5. - анн - , - янн -

- ан - , - ян -

- енн - , - инн -

- ен - , - ин -

несказанний

несказаний

незрівняний

незлічений

нездоланий

незрівняний

бездоганий

нездоланий

незлічений

нескінчений

священний

недоторканий

страшенний

ВИНЯТОК:

височенний

шалений

глибинний

скажений

безім'яний

студений

нескінчений

нежданий

негаданий

навіжений

священик

Н

6. старослов'янізми (церковні слова):

благословенний

божественний

блаженний

огненний

мерзенний

окаянний

спасенний

НН

7. у словах *бовван, весь, ввічливий, ссати* і похідних: *бовваніти,*

Подвоєння приголосних в іншомовних словах

1. подвоєння букв в іншомовних словах зберігається у власних назвах (іменах, прізвищах, географічних назвах):

А <u>л</u> ла	Ді <u>к</u> кенс	Маро <u>к</u> ко
І <u>н</u> на	Шил <u>л</u> ер	Гол <u>л</u> андія
Ген <u>н</u> а	Рус <u>с</u> о	Бес <u>с</u> арабія
Апол <u>л</u> он	Торр <u>р</u> ічел <u>л</u> і	Філі <u>п</u> іні
Ві <u>с</u> саріон		Бон <u>н</u>
Е <u>м</u> ма		Брю <u>с</u> сель
Е <u>м</u> мануїл		Ні <u>ц</u> ца

Аполлінарій

ЗАПАМ'ЯТАЙ:

Ган <u>н</u> а	Іполит	Лісабон
Іван <u>н</u> а	Агнеса	Гавана
Ізабел <u>л</u> а	Інеса	Касабланка
Маріан <u>н</u> а	Каміла	
Рим <u>м</u> а	Пилип	
Стел <u>л</u> а	Кирило	
Сусан <u>н</u> а	Сара	
	Мар'яна	

2. подвоєння в іншомовних загальних назвах буває лише в таких словах:

тон <u>н</u> а	бон <u>н</u> а	мот <u>т</u> о
ван <u>н</u> а	ві <u>л</u> ла	му <u>л</u> ла
ман <u>н</u> а	брут <u>т</u> о	бу <u>л</u> ла
мадон <u>н</u> а	нет <u>т</u> о	мі <u>р</u> ра
мадон <u>н</u>	ан <u>н</u> али	бі <u>л</u> ль

3. подвоєння

на збіг префікса і кореня:

аперцепція, ірраціональний, іміграція, сюрреалізм,

контрреволюція

~~4. подвоєння~~

сума

колона

інтермецо

каса

хобі

лібрето

маса

бароко

піанісимо

шосе

апетит

фортисимо

сесія

атестат

грип

Префікси $\overline{\text{З}}$ - , $\overline{\text{С}}$ -

1. $\overline{\text{С}}$ - ← **К, П, Т, Х, Ф**

сказав   струснув   сфотографувати

спиляв   сховав   сформував

$\overline{\text{З}}$ - ← перед рештою приголосними

Префікси $\overline{\text{роз}}$ - , $\overline{\text{без}}$ -

розмова   безмежний

розподілення   безпечний

розчісувати   безмірний

$\overline{\text{зі}}$ - $\overline{\text{від}}$ - $\overline{\text{од}}$ -   **Д**

пів -   **напів** -   **полу** -

пре-

1. у прикметниках

на збільшення

ознак

предобрий

премудрий

превеликий

прегарний

пречудовий

прекрасний

пре → замінили

на дуже

презирливий

(перезиралися)

престол

(передій стол)

преосвященство

при-

1. вживання

у дієсловах

привіз

приніс

прийшов

2. у географічних

назвах

а) Приазов'я

Придніпров'я

б) приморський

привокзальний

приміський

в) привілля

прислівник

3. у дієприкметниках

принесений

привезений

прироблена

прибитий

4. іменниках:

привіт

прикраса

прі-

пріва

прізвище

прізвисько

Лексика

Лексикологія

Одиниця вивчення – слова

Синоніми, синонімічний ряд, ключове слово

Омоніми, омоформи, омофони, пароніми

Антоніми, антитеза, оксюморон

Однозначні слова

Багатозначні слова

Пряме значення

Переносне значення, синекдоха, метафора, метонімія

Діалектні слова

Професійні слова (терміни)

Застарілі слова (архаїзми)

Нові слова (неологізми)

Запозиченні слова

Іншомовні слова

Загальноживані слова

ФРАЗЕОЛОГІЯ – ФРАЗЕОЛОГІЗМИ – це неподільні стійкі словосполучення, які передають одне значення (пекти раків – червоніти, вмиватись сльозами – плакати).

Морфологія

Морфологія вивчає самостійні та службові частини мови, їх граматичні ознаки і синтаксичну роль.

МОРФОЛОГІЯ

самостійні

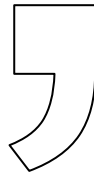
мають питання і є членами речення

- **іменник** (хто? що?)
означає предмет, має рід, число, відмінок, 4 відміни
- **прикметник** (який? яка? яке? які? чий? чиє? чия?)
вказує на ознаку і приналежність
- **числівник** (котрий? скільки? який порядку?)
означає кількість і порядок при рахунку
- **займенник** (хто? що?)
вказує на предмет, але не називає його: *він, вона, воно, я, ти, ми, ви, вони*
- **прислівник**
незмінна частина мови, не має закінчення
- **дієслово** (що робити? що зробити?)
вказує на дію
- **дієприкметник** (питання прикметника)
вказує на ознаку за дією, утворюється від дієслова
- **дієприслівник** (що роблячи? що зробивши?)
вказує на додаткову дію

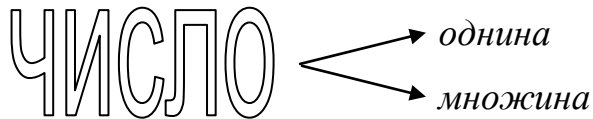
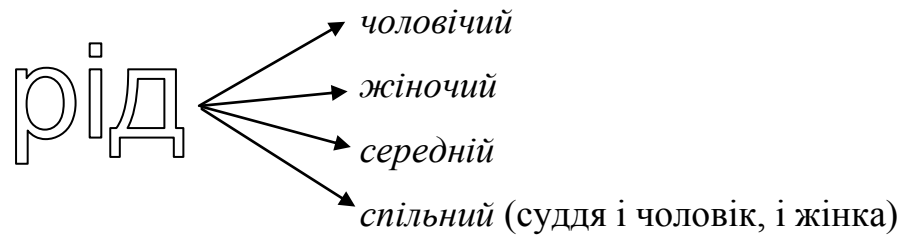
службові

не мають питання і не є членами речення

- **прийменник**
у, в, на, під, попід, понад, з, між, із-за, з-під, через, серед, для, до, по, поміж
- **сполучник**
а, але, щоб, бо, як якби, мов, наче, неначе, ніби, мовби, де, куди, коли, звідки, який, котрий, чий, тому що...
- **частка**
не, ні, же, вже, б, би, так, отож, отже, тільки, хай, нехай
- **вигук**
ой, ай, ух

Іменник

НАЗВИ ІСТОТ (живі)

НАЗВИ НЕІСТОТ (неживі)

ЗАГАЛЬНІ – пишуться з малої букви

ВЛАСНІ – пишуться з великої букви

ВІДМІНОК (7)

Називний *хто? що?*

Родовий *кого? чого?*

Давальний *кому? чому?*

Знахідний *кого? що?*

Орудний *ким? чим?*

Місцевий *на кому? на чому?*

Клична форма – звертання

мамо

тату

земле

брате

сестро

4 ВІДМІНИ

Відміни іменників

I відміна

чоловічий рід

жіночий рід

вода, земля, Микола, Паша, круча, груша, межа,
площа

II відміна

чоловічий рід

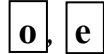
край, чай, гай, ліс, дуб, клен

чоловічий рід

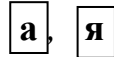
батько, дядько, тато

середній рід

поле, море, село, небо, вогнище

середній рід

є подовження

знання, гілля, навчання

III відміна

жіночий рід

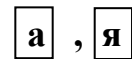

+ мати

піч, ніч, подорож, радість,
честь, любов

IV відміна

середній рід – дітки тварин

порося, теля, гуся,

курча, лоша...

Орфограми у іменника

Орф¹. У іменниках I відміни, жіночого роду з основою на ж, ч, ш, щ в орудному відмінку (ким? чим?) закінчення єю

Н. межа круча груша площа

О. межею кручею грушею площею

Орф². Паралельні закінчення іменників II відміни чоловічого роду в Д. в. та

М. в.

Н. батько край ліс

Д. батьку краю лісу

Д. батькові краєві лісові

М. на батьку на краю на лісу

М. на батькові на краєві на лісові

Орф³. Закінчення ів у іменниках Р. в. множини

кленів дубів сходів грабів дядьків

Орф⁴. Подовження приголосних у іменниках III відміни в орудному відмінку, якщо закінчення має слово на 1 приголосний

сі(п)ь мі(д)ь ні(ч)ь подорож(ж)ь → 1 приголосна

Н. сіль мідь ніч подорож

О. сілляміддю ніччю подорожжю

Орф⁵. Подовження немає: іменники III відміни в О. в., якщо в

Н. в. слово закінчується на 2 приголосні

радість, ніжність, юність

Н. радість ніжність юність

О. радістю ніжністю юністю

Збірні іменники

Сукупність предметів, що сприймаються як одне ціле.

Однина	Множина	Збірні	
колосок	колоски	колосся	} завжди } в } однині
людина	люди	людство	
пташка	пташки	птаство	
студент	студенти	студентство	
листок	листки	листя	

—опали
Листя опало,

кричали
людство кричало

Орф⁶. Збірні іменники вживаються тільки в однині

Орф⁷. Поява суфіксів - **аТ** - , - **яТ** - , - **ен** - при відмінюванні

іменників IV відміни

Н.	курча	дитя	теля	ім'я
Р.	курчати	дитяти	теляти	імені
Д.	курчаті	дитяті	теляті	імені
З.	—	—	—	—
О.	курчам	дитям	телям	іменем
М.	на курчаті	на дитяті	на теляті	на імені

Іменники II відміни.

Родовий відмінок.

Орф⁸. Закінчення **а**, **я** та **у**, **ю** **у** іменниках II відміни Р. в.

а, **я**

1. назви чітко окреслених

предметів або будов:

олівця, дуба, вагона, млина,
трактора, прапора

Виняток: каналу, даху,
плоту

2. географічні назви із

наголошеним закінченням

та суфіксами - **ЕВ** - , - **ИВ** - ,

- **СЬК** -

Києва [Кийєва], Ленінграда,
Лондона, Рима, Дніпра, Ужа,
Тетерева

3. назви мір довжини, площі

ваги, часу:

метра, квадрата, гектара,
жовтня, вівторка

Виняток: року, віку

у, **ю**

1. назви речовин, матеріалу:

меду, воску, піску, гіпсу,
граніту, цукру, соку

Виняток: хліба

2. географічні власні назви

без наголосу на закінченні:

Уралу, Сибіру, Криму, Ірану,

Донбасу, Єгипту, Дону,

Амуру, Рейну, Байкалу,

Азербайджану, Сахаліну,

Кузбасу

3. іменники із значенням

місця, простору:

світу, краю, майдану, степу

Виняток: хутора, горба,

берега

4. наукові терміни

**іншомовного походження
та українські з суфіксами**
радіуса, квадрата, синуса,
відмінка, чисельника

4. назви явищ природи:

вітру, снігу, дощу, граду,
грому, морозу, вогню, смерчу

5. іменники зі значенням збірності:

народу, хору, колективу,
класу, взводу, вишняку

Виняток: вівса

6. назви установ, організацій:

інституту, клубу, вокзалу,

7. назви почуттів:

гніву, суму, жаху, болю

Не з іменниками

РАЗОМ:

1. слово без **НЕ** не

вживається:

негода, неук, немовля,

невдаха, нездара

2. якщо слово з **НЕ**

можна замінити

синонімом без **НЕ**

неволя (рабство),

неправда (брехня)

нещастя (горе)

несправедливість (кривда)

недруг (ворог)

неприятність (ворожість)

небилиця (вигадка)

недовіра (підозра)

неслава (поговір)

непокій (тривога)

ОКРЕМО:

1. коли є протиставлення:

Робітник не раб виробництва,

а його володар.

не раб, а володар

2. коли **НЕ** можна забрати від

іменника і перенести десь

далі у речення (після дієслова

поставити)

НЕзгоди хочуть вороги.

Згоди **НЕ** хочуть вороги.

3. коли між **НЕ** та іменником

можна вставити **Є**

Бідний багатому не друг.

Бідний багатому не є друг.

Орф¹⁰.

Множина

-КИ

колосоки, маки, соняшники, голівки, верхівки, квітки, соловейки,
зайчики, зозульки, носки, ручки, ложки, муки, горшки, тарілки,
рушники, жінки...

Орф¹¹.

іВ → **і**

Р. в. (кого? чого?)

колосків, рушників

носків, соняшників

Складні іменники

РАЗОМ:

1. утворенні за

допомогою

складотворних

о, е, є

дієслово + іменник

прикметник + іменник

іменник + іменник:

лісосмуга, чорнозем,

овочесховище, водоспад

новобудова, життєпис,

панелевіз, льодостав,

світловодолікарня

кінофотогурток

телерадіоцентр

але: людино-день,

тонно-кілометр

2. без сполучних

голосних поєднанням

дієслова у формі наказового

способу + іменника або

кількісного числівника + іменника:

ДЕФІС:

1. прикладки:

рослини-символи,

поїзд-експрес

виставка-продаж

бал-маскарад

ліжко-диван

щастя-доля

хліб-сіть

дочки-матері

вакуум-апарат

яхт-клуб

прем'єр-міністр

генерал-майор

член-кореспондент

вольт-секунда

буркун-зілля, іван-чай,

мати-й-мачуха, жар-Птиця

вовчик-братик

2. з частинами віце-, екс-,

лейб-, максі-, міді-, міні-,

обер-:

віце-адмірал, екс-чемпіон,

лейб-гвардія, обер-майор,

пройдисвіт, двохсотріччя,
перекотиполе, п'ятиденка,
семитонка, зайдиголова

3. складноскорочені

слова:

Держпром, нарсуд,
універсам

4. з першими частинами *пів-*,

***напів-*, *полу-*:**

півмісяця, півапельсина,
пів'ящика, пів'яблука,
напівсон, полудень,
напівпровідник

але: пів-України, пів-Києва

**5. авіа-, авто-, агро-, біо-, вело-,
водо-, газо-, геліо-, гео-, гідро-,
екзо-, екстра-, електро-, зоо-,
ізо-, кіно-, космо-, лже-, макро-,
мета-, тетео-, мікро-, мілі-, моно-,
мото-, нео-, палео-, псевдо-, радіо-,
рентгено-, соціо-, стерео-, супер-,
теле-, термо-, турбо-, фоно-, фото-**

авіамотор, автогенератор, біоритм,
водопостачання, газопровід, геополітика,
гідростанція, екстраклас, електролічний,
зоомагазин, ізостудія, космодром, лженаука,
макроекономіка, метафізика, метеозведення,
монокристал, мотобол, неологізм, палеоліт,
псевдокультура, рентгеноскопія, суперзірка,
термоустановка, стереопроектор, фонограма

міні-спідниця, максі-плаття,
обер-майстер, екс-прем'єр

3. перше слово, дефіс, (і),

окремо друге слово:

тепло-і газопостачання,
теле-і радіопередачі,
авто-і велотрек

Прикметник

Тверда група – основа слова закінчується на твердий приголосний.

ий

а

е

М'яка група – основа слова закінченню в жіночому роді.

а – тверда

я – м'яка

ЯКИЙ?

чоловічий рід

тверда

-ий

м'яка

-ій

червоний

(нижня)

нижній

солодкий

(верхня)

верхній

веселий

(давня)

давній

веселий

весела

добрий

добра

високий

висока

теплий

тепла

розумний

розумна

ЯКИЙ?

М'яка

нижній

верхній

синій

дальній

бо м'яка група

нижня

верхня

синя

дальня

Множина

високі

веселі

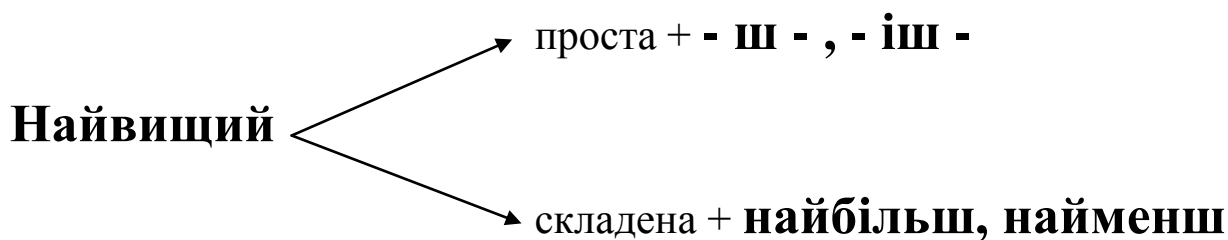
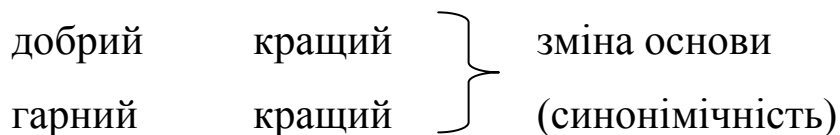
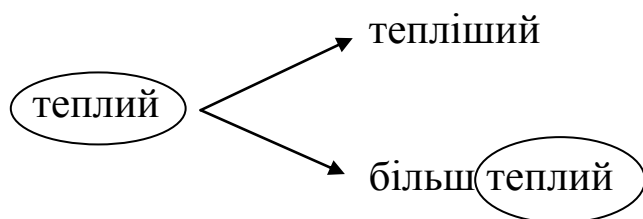
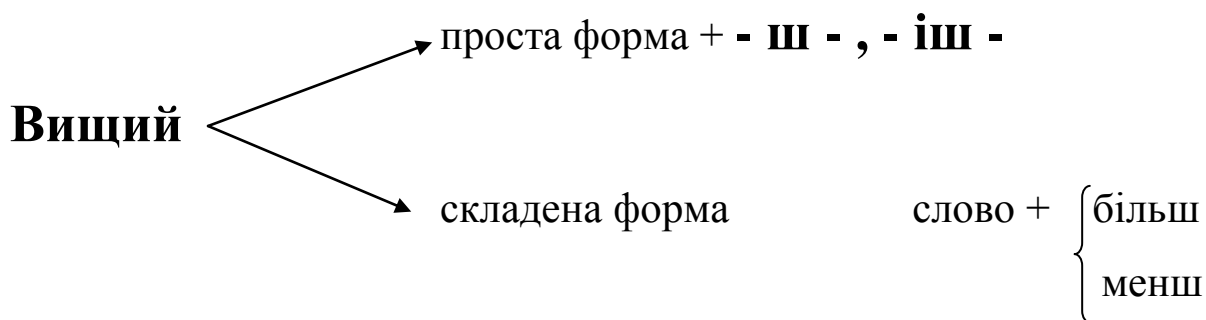
радісні

теплі

солодкі

Ступені порівняння прикметників

Орф¹. *Зміна приголосних*

Г, Ж, З + - ш - → **ЖЧ**

низкий + - ш - → нижчий

близкий + - ш - → ближчий

вузкий + - ш - → вужчий

дорогий + - ш - → дорожчий

дужий + - ш - → дужчий

с + - ш - → щ → [шч]

високий + - ш - → вищий

красивий + - ш - → краший

НЕ з прикметниками

РАЗОМ:

1. слово без **НЕ** не

вживається:

незоровий (безмежний),

невгамовний, немічний,

необачний

2. до слова з **НЕ** можна

дібрати синонім без **НЕ**

невеликий (малий)

невисокий (низький)

недобрий (поганий)

ОКРЕМО:

1. є протиставлення:

Робота не важка, а легка.

Він ішов не великим шляхом,
а малими селами.

Дорога не далека, але й не
близька.

2. між **НЕ** і прикметником

можна вставити Є, був:

Літо не ~~Є~~ тепле.

Літо не ~~було~~ тепле.

У прикметників.

1. збіг на межі кореня
і суфікса

іменник + - н - → - нн -

день + - н - → денний

кінь + - н - → кінний

2. - анн -, - янн - ,

- енн -, - инн -

(дані суфікси під

наголосом)

нездоланний

незрівняний

несказаний

священний

1. в суфіксах - ан - (- ян -),

- ин -, - ін -, - ен -, - он -

гречаний, скляний, солоний,

лебединий, гороб'їний,

буквений

2. ВИНЯТОК:

нежданий

негаданий

студений

сказаний

шалений

Написання прикметників

Разом:

1. Складні прикметники, утворені від залежних одне від одного слів

(карі + очі → кароокий;
тип зв'язку → узгодження)

між ними не можна поставити сполучник **і**:

високоавторитетний

білосніжний

землеробський

волелюбний

п'ятизначний

вічнозелений

десятиповерховий

трикутний

загальнокорисний

п'ятиденний

всебічний

залізобетонний

біла кора → білокорий } підрядний
лівий берег → лівобережний } зв'язок

2. Прикметники утворені від поєднання

прислівник + прикметник:

вічнозелений

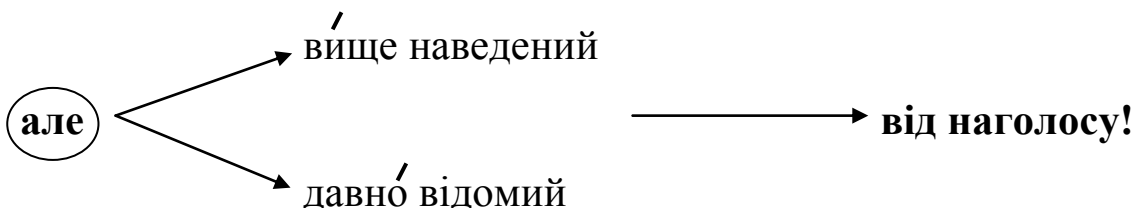
багатоповерховий

маловідомий

далекоглядний

давновідомий

вищенаведений

3. іменник + дієслово:

машинобудівний

земле копальний

4. географічні назви:

західноукраїнське поселення

Південнокитайське море

південноукраїнські степи

свіжовипечений

загальнолюдський

загальноосвітня

давньоруський

новоукраїнський

народнопісенний

народнопоетичний

зернобобовий

двовуглекислий

сільськогосподарський

ранковоросяний

свіжовідклеваний

далекосхідна (тайга)

блакитноводний

паровозобудівний

електрозварювальний

високоавторитетний

зовнішньоторговий

жовтогарячий

червоногарячий

глухонімиий

сліпоглухонімиий

зловорожий

хитромудрий

білосніжний

всесвітньовідомий

всеукраїнський

трудодень

Я хочу бути вічноюним, незламно-молодим.

Якщо не можеш бути вічно юним, то змолоду не будь старим бодай.

Написання прикметників Через дефіс:

1. складні прикметники, утворені від незалежних одне від одного слів (рівноправність);

між ними можна поставити

сполучник

і яскравий і зелений	→	яскраво-зелений
і сріблястий і білий	→	сріблясто-білий
і сумний і сірий	→	сумно-сірий
і нудний і солодкий	→	нудно-солодкий
і південний і західний	→	південно-західний
і м'ясо і молоко	→	м'ясо-молочний

жовтогарячий, червоногарячий, глухонімиий, зловорожий,
хитромудрий

2. додаткові відтінки якості, кольору або поєднання кількох кольорів в одному предметі:

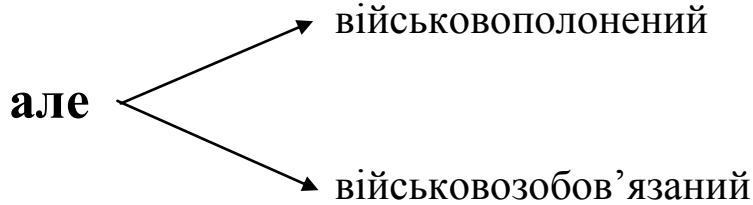
блідо-рожевий	густо-червоним
синьо-блакитний	блакитно-синьо-срібло-сірий
кисло-солодкий	сліпучо-білий
гіркувато-солодкий	сніжно-білий
барвисто-пахучі	мерехтливо-червоне
густо-синім	гіркувато-кислий

але → жовтогарячий (один колір)

3. прикметник, що починаються частиною *військово-, воєнно-*

військово-повітряний

воєнно-промисловий

4. прикметник + його більша ознака:

чудовий-пречудовий

сильний-пресильний

мудрий-премудрий

сама-самісінька

5. прикметник утворені від складних іменників, які пишуться через дефіс:

соціал-демократичний

віце-адміральський

екс-чемпіонський

віце-президентський

унтер-офіцерський

6. прикметники, перша частина яких має закінчення на *-ико, -іко*:

історико-біологічний

хіміко-ботанічний

історико-філологічний

політико-економічний

7. Південно-Західна залізниця

південно-східний вітер

північно-західний напрям

8. плоско-опуклий

опукло-ввігнутий

9. Корсунь-Шевченківський

густо-малиновий

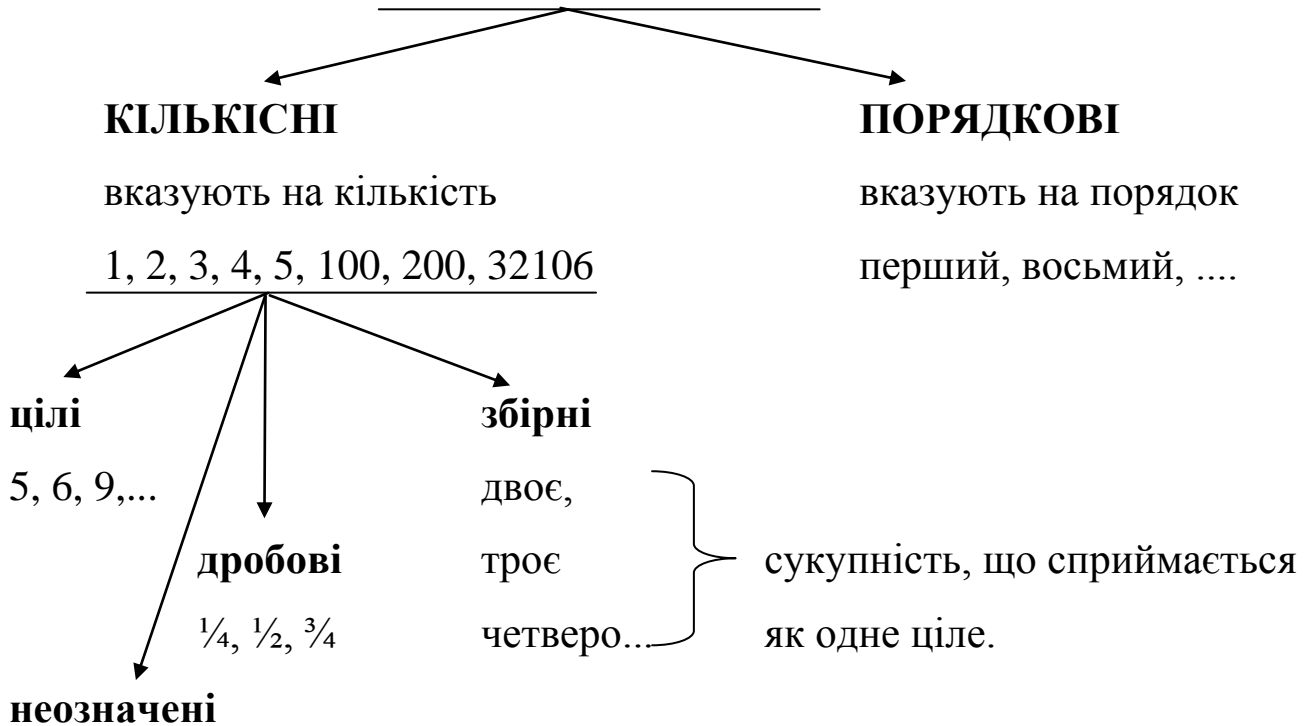
густо-червоний

густо-синій

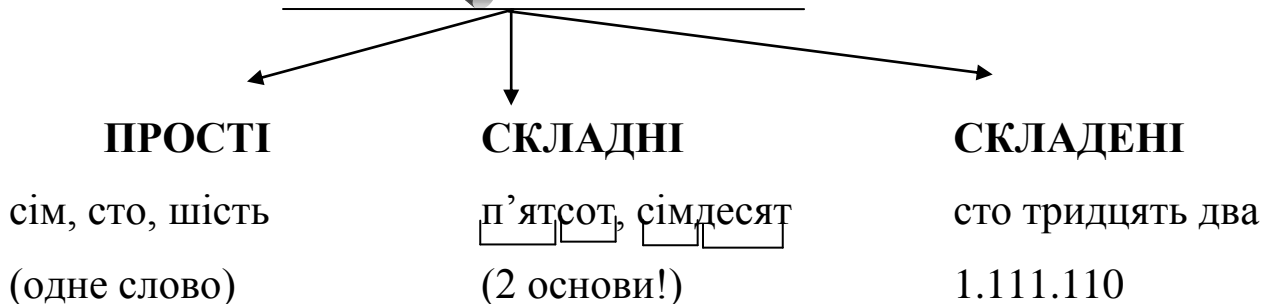
Числівник

вказує на число і порядок.

Розряди

За будовою

Орф¹. Вживання м'якого знака у числівниках.

б, п, в, м, ф → ~~Ь~~

1. -ДЦЯТЬ

Орф². У числівниках закінчення - дцять з буквою - я - .

2. -ТЬ

шість, п'ять, десять, дев'ять, тридцять

Орф³. Вживання апострофа.

п'ять, дев'ять, п'ятнадцять, дев'ятнадцять ...

після б, п, в, м, ф перед я, ю, є, ї

Орф⁴. М'який знак не пишеться

у десятках, сотнях

1) п'ятдесят

1 ч. 2 ч.

шістдесят

1 ч. 2 ч.

сімдесят

1 ч. 2 ч.

2) у сотнях

шістсот

сімсот

вісімсот

Відмінювання числівників

1. Від 5 – 20, 30

Н. в.	п'ять	вісім	двадцять
Р. в.	п'яти	восьми	двадцяти
Д. в.	п'яти	восьми	двадцяти
З. в.			
О. в.	п'ятьма	вісьма	двадцятьма
М. в.	на п'яти	на восьми	на двадцяти

сім } чергування
семи } і – е

вісім } чергування
восьми } і – о

2. 40, 90, 100

Н. в.	сорок	дев'яносто	сто
Р. в.	сорока	дев'яноста	ста
Д. в.	сорока	дев'яноста	ста
З. в.	сорок	дев'яносто	сто
О. в.	сорока	дев'яноста	ста
М. в.	сорока	дев'яноста	ста

3. 50, 60, 70, 80 → відмінюється лише друга частина.

Н. в.	п'ятдесят	вісімдесят
Р. в.	п'ятдесяти	вісімдесяти
Д. в.	п'ятдесяти	вісімдесяти
З. в.		
О. в.	п'ятдесятма	вісімдесятма
М. в.	(на) п'ятдесяти	(на) вісімдесяти

4. 200, 300, 400, 500, 600, 700, 800, 900 —————> **відмінюються** **обидві**
частини.

Н. в.   двісті   триста   чотириста

Р. в.   двохсот   трьохсот   чотирьохсот

Д. в.   двомстам   трьомстам   чотирьомстам

З. в.

О. в.   двомастами   трьомастами   чотирмастами

М. в.   на двохстах   на трьохстах   на чотирьохстах

Займенник

вказує на предмет, але не називає його.

РОЗРЯДИ:

- 1. Особовий** → я, ти, ми, ви, він, вона, вони, воно
мене, тебе, нас, вас, його, її, їх
- 2. Зворотній** → себе (немає Н.в.)
- 3. Питальний** → хто? що? чий? який? скільки?
- 4. Відносний** → хто, що, чий, який, скільки
- 5. Заперечний** → ніхто, ніщо, ніякий, нічий, ніскільки
- 6. Неозначений** → хтось, щось, якийсь, будь-хто, будь-що,
який-небудь, деякий ...
- 7. Вказівний** → цей, оцей, отой, той
- 8. Присвійний** → мій, твій, ваш, наш
- 9. Означальний** → весь, всякий, кожен, кожний, інший, сам, самий

Заперечні займенники

РАЗОМ

(завжди!)

ніщо

ніхто

ніякий

ніякого

нічий

нікотрий

ОКРЕМО

(коли є посередині

прийменник)

ні $\setminus$ в $/$ чому

ні $\setminus$ для $/$ чого

ні $\setminus$ з $/$ чим

ні $\setminus$ про $/$ кого

ні $\setminus$ про $/$ що

ні +

Н. хто? що?

Р. кого? чого?

Д. кому? чому?

З. кого? що?

О. ким? чим?

ніхто, ніщо

нікого, нічого

нікому, нічому

ніким, нічим

Неозначені займенники

ЧЕРЕЗ ДЕФІС

1. + частки хтозна, будь
небудь, казна

будь-хто

який-небудь

хтозна-хто

хтозна-який

хтозна-чого

будь-скільки

казна-чий

казна-котрий

РАЗОМ

1. + частки аби
де, сь,

абихто

абищо

абикого

абичому

дехто

декотрий

хтось

щось

якийсь

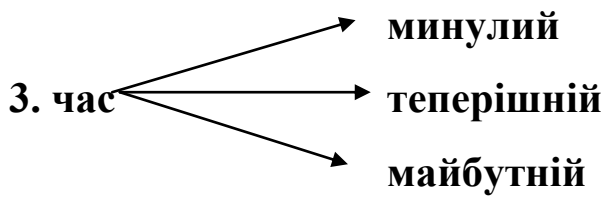
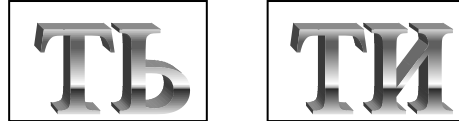
котрийсь

ОКРЕМО

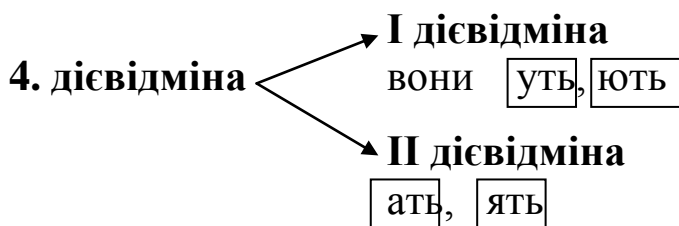
якщо в середину між часткою і займенником вскакує прийменник:
абикого → аби для кого
будь-кого → будь у кого
казна-чого → казна з чого
хтозна-чим → хтозна з чим

Дієслово

1. Початкова форма дієслова (неозначена, інфінітив)

I дієвідміна

Орф.¹

Е, И в особових закінченнях дієслів

I дієвідміна → **уть**, **ють** → **Е**
II дієвідміна → **ать**, **ять** → **И**

вчимося → вчаться II д.

глянеш → глянуть

пищеш → пишуть I д.

дишеш → дишуть I д.

носиш → носять II д.

любиш → любять II д.

вернешся → вернуться I д.

5. перехідне

рубати дрова (З.в.)

не рубати дрова (Р.в.)

якщо дія переходить на предмет,
виражений іменником, у знахідному
відмінку без прийменника та у
родовому з **не**

неперехідне → всі решта

побачиш

викосиш

гримиш

Орф.² «Дієслова умовного способу з частками б, би пишемо окремо»

читала б

писала б

малювала б

читав би

писав би

малював би

Орф.³ «Дефіс у дієсловах»

Коли є прохання (наказ) у дієсловах + частки **бо**, **но**, **то**, **таки**:

зробив-таки

дістав-таки

подай-но

співай-но

віддай-то

малюй-но

ОКРЕМО:

співай же бо

зробив же таки

таки зробив

подай же бо

зробила ж таки

таки дістав

Орф.⁴ «Закінчення в у дієсловах минулого часу»

Рос. мова

Укр. мова

всталл

вставв

сказалл

сказавв

сделалл

зробивв

Орф.⁵ «У дієсловах 2 особи однини (ти) немає в»

читаєш

пишеш

малюєш

в ← ***Ж, Ч, Ш, Щ***

Орф.⁶ «Вживання м'якого знака»

1) у дієсловах наказового способу: ***встань, сядь***

2) у дієсловах на ***-ться***: ***читається, одягається***

НЕ з дієсловами

РАЗОМ

1. слово без **не** вживається

ненавидіти

нехтувати

неволити, непритомніти

незчутися, нетерпеливитися

нездужатися, нетямитися

непокоїти

2. якщо до слова з **не** добираємо

синонім без **не**

неславити (ганьбити)

нездужати (хворіти)

непокоїтися (турбуватися)

3. **недо-** постійна багаторазова

дія

недобачати погано бачити

недочувати погано чути

недолюблювати відчувати неприязнь

недосипляти мало спати

недоїдати голодувати

недооцінювати знижувати оцінку

недовиконувати виконувати

неповністю

ОКРЕМО

1. завжди:

не їв, не спав, не ходив

не здужати (не могли)

не славити (не прославляти)

не покоїтися (не спочивати)

2. **НЕ** | **ДО-** одноразова дія

не добачити (не помітити)

не дослухатися

(не прислуховуватися)

не дотягнутися (не дістати)

не доторкнувся

Дієприкметник

дієприкметник → дієслово + прикметник
↓ ↓
дія + ознака

питання: **який?**

зеленіти + який? → зеленіючий
(той, що зеленіє)

жовтіти + який? → пожовтілий
(той, що жовтіє)

сіяти + який? → засіяний
(той, що засіяли)

Дієприкметник означає іменник, є означенням:

яке?
засіяне поле

який?
виораний город

Дієприкметниковий зворот

поширене означення

дієприкметник + залежні слова $\xrightarrow{\text{який?}}$ дієприкметниковий зворот

які? чим?
П.с. дієприкм+зал.сл.
1 Хліба, 2 | змиті дощем |, зазеленіли.

який? чим?
П.с. дієприкм. + зал. слово
1 Колос, 2 | викупаний сонцем |, наливався соком.

Пунктограма «Кома при дієприкметниковому звороті при

УМОВІ»

- Першим є пояснююче слово
- Другим є зворот

1 | Викупаний сонцем |, колос наливався

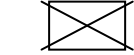

Дієприслівник

Дієслово + прислівник → дієприслівник

питання

незмінність

закінчення

нема

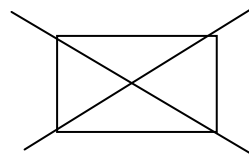
це другорядна
паралейна дія,
обставина

дієслово + що роблячи? → дієприслівник
що зробивши?

читати → читаючи
          → читавши

писати → пишучи
          → написавши

стояти → стоячи
          → стоявши

закінчення нема

Дієприслівниковий зворот

поширена обставина

питання

Дієприслівник + залежні слова → дієприслівниковий зворот

Хлопчик, читаючи книгу, заснув.
що?
дієприслівниковий зворот

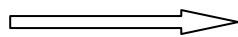
дієприсл. зворот

Читаючи книгу, хлопчик заснув.

дієприсл. зворот

Хлопчик заснув, читаючи книгу.

кома

завжди

НЕ з дієприкметником

разом:

окремо:

- 1) якщо дієприкметник
є означення і не має
і не має залежних
слів:

Серед пожовтілого
листу червоніли
незірвані яблука.

невипрана хустина

не випрана ^{ким?} мною
хустина

- 1) якщо дієприкметник
має залежне слово:

Червоніли не
зірвані (коли?) вранці
яблука (пояснення).

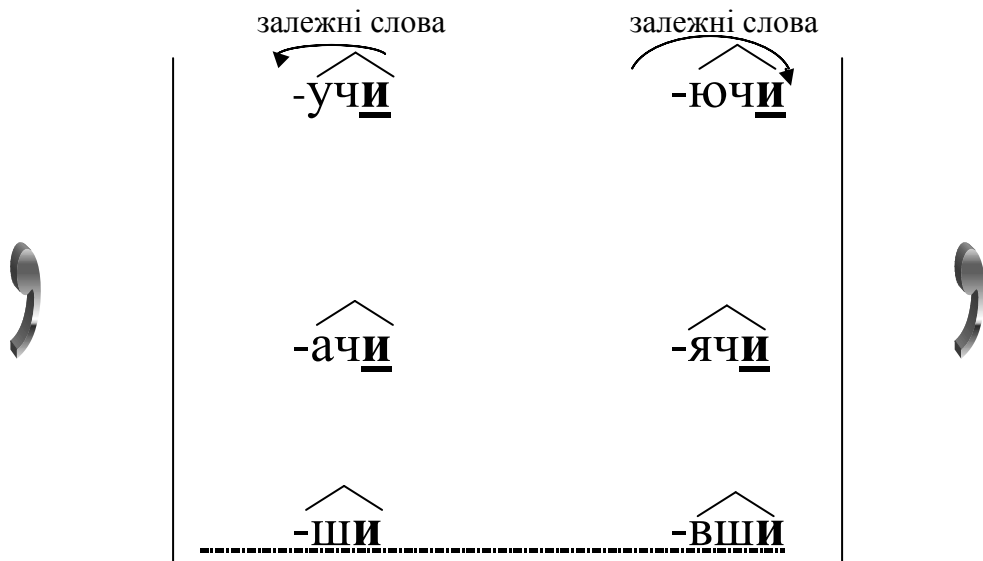
- 2) виступає присудком:

Яблука не зірвані.

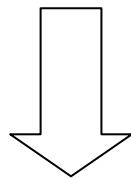
- 3) має протиставлення:

Блищала не вимита, а
натерта підлога.

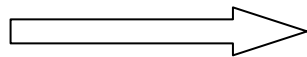
Дієприслівниковий зворот

Дієприслівниковий зворот

пишемо

И

Прислівники окремо :

Без кінця, без краю, без наміру, буз угаву, без упину, в височінь, в далечині, в міру, в цілому, в ногу, в обріз, до вподоби, до діла, до краю, до крихти, до обіду, до побачення, до смаку, до смерті, за кордоном, з болю, з переляку, з радості, з розгону, на бігу, на диво, на весну (але навесні), на дозвіллі, на жаль, на зло, на самоті, на світанку, на льоту, на мить, на ходу, на щастя, під силу, під час, по двоє, по правді, у вись, у вічі, у поміч, через силу, як слід, як треба.

На весну, час від часу, без уваги, слово в слово, без жалю, на самоті, з давніх-давен, рік у рік, день у день, на диво.

Розрізняй :

наві́ки – на ві́кі

на́бік – на бі́к

за́очі – за о́чі

надво́рі – на дво́рі

на́сміх – на смі́х

ЗАПАМ'ЯТАЙ:

(правопис важких випадків прислівників)

доценту	ушерть	упереміш
віддавна	натщесерце	стрімголов
завидна	повсякчас	водно
дочиста	удосталь	натрое
насухо	удосвіта	навосьмеро
потиху	додому	утрьох
помалу	додолу	усімох
згарячу	попідвіконню	спідсподу
зсередини	попідтинню	поодинці
навпростець	зневч'я	потричі
напризволяще	спідтишко	відколи
нанівець	упереміш	відтоді
пополудні	спересердя	віднині
запанібрата	спросоння	відтепер
вголос	наостанку	забагато
вплач	врешті-решт	назавтра
наяву	тим часом	післязавтра
з-поза спини	усе одно	позавчора
уві сні	світ за очі	врізнобіч
у вічі	обіруч	чимскоріш
спідлоба	чимдуж	чимдалі
чимраз	якраз	воднораз
водночас	повсякчас	насилу
дотла	пошепки	зісподу
вродріб	спозранку	зопалу
зозла	щовечора	навхрест
опліч	обіч	потайки

все рівно! все одно!

НЕ з прислівниками

1. Слово без не не існує:

невдовзі, невідв'язно, невпинно, невсипуче, неквапом, недаром, несамовито, неподалеку, неспроста, нехотя, нещадно, ненависно, неможливо

2. Добираємо синонім без не:

недоброзичливо (вороже)

недобре (погано)

нелегко (важко)

3. Окремо:

не так, не тут, не треба, не слід, не можна, не жаль, не вперше, не щодня, не вчора, не випадково

Прислівники окремо :

над силу

на ходу

на славу

на відмінно

на добраніч

без кінця

без краю

без наміру

без угаву

без утену

без уваги

без жалю

під силу

під час

по правді

через силу

як слід

на зло

на льоту

до побачення

до смерті

до смаку

до завтра

до речі

до діла

до вподоби

до краю

до крихти

до обіду

до побачення

у вись

у вічі

у поміч

у стократ

стократ

як треба

на самоті

на мить

в основному

в височінь

в ногу

в обріз

в далечінь

в міру

в цілому

з болю

з переляку

з радості

з розгону

на бігу

на диво

на весну

на дозвіллі

на жаль

на щастя

на світанку

на ходу

Прислівники окремо :

1. Прислівник → іменник + прийменник
існують самостійно

на щастя, на жаль, без пуття, з розгону, під боком, по правді, до вподоби

Запам'ятай:

наперекір, напоказ, навмисне, насухо, дочиста

2. Повтор, розділений прийменником:

плече в плече, раз за разом, нога за ногою, одна по одній, лице в лице,
день у день, з дня на день, з краю в край, один в один, раз у раз, рік у рік,
час від часу, сам на сам, з роду в рід.

3. Прислівник → іменник (Н.в.) + іменник(О.в.)

Честь честю, кінець кінцем, одним одно, одним єдине, само собою.

Дефіс у прислівниках

1. Після префікса **по** + **-ому**

- **ему**

- **єму**

- **е, -и**

По-перше, по-друге, по-третє, по-п'яте, по-твоєму, по-моєму, по-нашому, по-материнськи, по-материнському, по-братськи, по-вовчи, по-ведмежи.

2. як, де, куди, звідки + частки *будь, небудь, казна, хтозна, от, то, таки*

Десь-то, як-небудь, то-то, от-от, будь-де, хтозна-куди, як-таки, де-таки, якось-то, де-небудь

3. Повтор слова:

Ген-ген, ледь-ледь, ледве-ледве, ніжно, ніжно, тихо-тихо

Але: з усіх усюд

4. Слово + синонім:

Видимо-невидимо, зроду-віку, з давніх-давен, мало-помаленьку, давним-давно, мало-помалу, повік-віків, гидко-бридко, рано-вранці, неждано-негадано, сила-силенна, без кінця-краю, часто-густо, не сьогодні-завтра, тяжко-важко, тишком-нишком, більш-менш, вряди-годи.

5. Повтор слова, розділений часткою **НЕ**:

Де-не-де, як-не-як, коли-не-коли, хоч-не-хоч, так-не-так, десь-не-десь

Виняток: всього-на-всього, віч-на-віч, пліч-о-пліч, будь-що-будь

Запам'ятай: по-латині, десь-інколи, десь-інде, десь-колись, на-гора, геть-чисто.

Ні з прислівниками

разом

ні + { де, куди, коли
звідки, як
скільки

ніде, ніде

ніколи, ніколи,

нікуди, нікуди,

нізвідки, нізвідки,

ніяк, ніяк

окремо

ні холодно ні жарко

ні багато ні мало

ні так ні сяк

ні туди ні сюди

ні назад ні вперед

В кінці прислівників И

Г, К, Х → И

Нітрохи, трохи, навкруги, навіки, скільки, тільки, навшпиньки, навпочіпки, настільки, верхи

ПО- → И

по-материнськи, по-українськи, по-королячи, по-ведмежи, по-заячи

і →

двічі, тричі, вночі, поночі

В кінці прислівників

И

І

на слух

восени

заради

безвісти

догори

інколи

іззовні

насподі

врешті

ввечері

поволі

Запам'ятай!!!

спершу	вдень	аби	де
заодно	вночі	абиде	десь
щодня	вранці	абияк	дещо
щомиті	ввечері	абиколи	деякий
щохвилини	зверху	абикуди	дехто
щосекунди	знизу	абихто	декого
щотижня	угору	абищо	дечого
щомісяця	униз	абиякий	декому
щороку	влітку	абичий	сь
щопонеділка	взимку	абичого	хтось
щосуботи	навесні	абикого	чогось
щонайвище	восени	абикому	якось
щонайдальше	навіки	абичому	кудись
щонайдобріше	вліво	абиким	колись
змолоду	вправо	босоніж	нізвідкись
сповна	вплач	голіруч	горілиць
спроста	дотепер	повсякчас	воднораз
позавчора	очевидячки	праворуч	ліворуч
допізна	вкупі	мимохідь	мимохіть
звисока	ввись	нашвидку	помалу
нашвидкуруч	споконвічно	споконвічний	
помаленьку	потихеньку	пораненьку	

Прийменник

1. ~~С~~ → З

2. Складні, утворені з 2-х простих (іноді трьох) прийменників із будь-якою частиною мови:

за + для → задля

за + ради → заради

по + між → поміж

по + при → попри

по + над → понад

по + серед → посеред

по + за → поза

на + перед → наперед

внаслідок, (унаслідок), вповодж (уповодж), замість, навколо, напередодні, наприкінці, щодо.

3. із } початок → ДЕФІС
з } складного прийменника

з-за (із-за), з-над, з-перед, з-під (із-під), з-поза, з-поміж, з-понад, з-посеред, з-проміж.

4. Окремо пишуться прийменникові сполуки

у (в) разі, під кінець, під час, що ж до

СПОЛУЧНИК

1. зате

зате
← **за**міна → **АЛЕ**
проте

тоді пишемо разом

за те

про те

~~АЛЕ~~

тоді пишемо окремо

Він розповів **пр**о те, як воював.

Платівка замовкла, **пр**оте пісня, підхоплена бійцями, продовжувала звучати.

2. Разом пишуться складні сполучники, які становлять тісне поєднання повнозначних слів із частками, або прийменниками:

адже, аніж, втім, зате, мовби начеб, начебто, немов, немовби, немовбито, неначе, неначебто, ніби, нібито, ніж, отже, отож, притім, притому, причім, причому, проте, себто, тобто, щоб, якби, якщо, абощо, тощо.

3. Окремо пишуться сполучники з частками б, би, ж, же: або ж, адже ж, але ж, а як же, бо ж, коли б, коли б то, отже ж, хоча б, хоч би.

4. Окремо пишуться складенні сполучники: дарма що, для того щоб, замість того щоб, з тим щоб, з того часу як, незважаючи (невважаючи) на те що, після того як, при цьому, та й, так що, тимчасом як, тому що, у міру того.

5. Через дефіс пишуться сполучники: отож-то, тим-то, тільки-но, тому-то

Кома завжди :

1) а, але, що, щоб, де, як, коли, куди, звідки, бо, якби, якщо, мов, немов, немовби, немовбито, наче, неначе, неначебто, ніж, який, яка, яке, які, чий, чия, чий, чий, котрий, котра, котре, котрі (+ всі відмінкові форми: в якого, через якусь...)

2) після однорідних членів речення: (перелік + інтонація)

Поля, гори, ниви, сади окутував туман [⊖, ⊖, ⊖, ⊖].

однорідні підмети

3) кома у безсполучникову реченні:

¹[Сонце зійшло], ²[трави зраділи].

4) кома у складносурядному реченні перед **і** :

Жде спрагла земля плодотворної зливи,

І вітер над нею гуляє бурхливий.

5) у складнопідрядному реченні:

[——— [×] [?] ———], (що ———) .

¹[———, ²(щоб ———), ———] .

¹[———, ²(де ———), ———] .

¹[———, ²(як ———), ———] .

¹[———, ²(бо ———), ———] .

б) вставні слова:

, мабуть ,

, либонь ,

, напевне ,

, наприклад ,

, видно ,

, на мою думку ,

, як кажуть ,

, звичайно ж ,

, безумовно ,

вставне легко

замінити на мабуть

7) звертання

Н.в. —→ земля, сестра, мама

батько, край, кінь

Клична форма —→ земле, сестро, мамо

батьку, краю, коню

е   **о**   **у**   **ю**

звертання

|Мамо|, розбуди мене рано.

звертання

Як тебе не любити, |Києве мій|.

1) ———— ✕ =
підмет   присудок

Тире :

1) між — і — , які виражені одною частиною мови:

ім. ім.
Пісня – душа народу.

2) коли легко вставляється дієслово-зв'язка є:

Мова $\swarrow$ $\searrow$ є духовний скарб народу.

3) перед словами це, то, ось:

Пісня – це душа народу.

4) перед узагальнюючим словом:

Поля, гори, ниви – все покриті снігом.
узаг. сл.
↓
підсумок узагальнення

5) у складному безсполучниковому реченні

а) зміст 1-го речення протиставляється 2-му реченню:

Він не йшов широким полем $\swarrow$ $\searrow$ а біг вузькою стежкою.

б) 1-ше речення вказує на час дії, умову дії 2 реченні:

¹[За колгосп дбатимеш] – ²[достаток матимеш].

в) 2 речення виражає наслідок того, про що говориться в 1 реченні:

Подержало тиждень морозом – [земля залякла].

г) 2 речення є порівнянням до 1 речення:

Подивилась ясно – заспівали скрипки.

д) в реченнях швидка зміна подій:

Двері бахнули – фарба осипалась.

б) тире перед і після слів автора при прямій мові:

«Життя в неволі нічого не варте, – відказав Максим, – краще смерть».

«Гарно хату прибрала, – похвалила Ольга сестру. – Яких гостей чекаєш?»

; у безсполучниковому реченні

1) коли прості речення не зв'язані між собою або дуже поширені:

Мерехтить над полем спека; одуд в балці степовій подає, неначе з глека, голос-оклик свій.

2) крапка з комою у складнопідрядному реченні ставиться між частинами цього речення, з'єднаними *сполучниками* а, але, проте, все ж, однак, якщо вони дуже поширені, або мають всередині розділові знаки, або далекі за змістом:

дієприсл. зворот

дієприслівник

однор. члени

Все зраділо, |стрічаючи день| а день зрадів, |розцвітаючи |, ясний, теплий, погожий.

Тире між підметом і присудком

1. Січень – року початок, зимі половина.
2. Жити – горіти, а не тліти.
3. Працювати чесно – мій девіз.
4. Вірити в казку – щасливому буть.
5. Поезія – це завжди неповторність, якийсь безсмертний дотик до душі.